

УДК 930.2:[94(4-11)«11/13»:398.22(368)]

Владислав Кіорсак

РУСЬ У КОНЦЕПЦІЇ «ІМПЕРІЇ» РАГНАРА ЛОДБРОКА: СКАНДИНАВСЬКІ ДЖЕРЕЛА КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ

DOI: 10.5281/zenodo.5804232

© В. Кіорсак, 2021. CC BY 4.0

Метою статті є аналіз колективних уявлень про Русь та терени Східної Європи крізь призму популярного міфу про славетного очільника вікінгів Рагнара Лодброка. Наша мета полягає в тому, щоб зрозуміти, як розвивалися ці образи в різні періоди та в різних локальних середовищах. Окреслений міф був важливою складовою формування політики пам'яті в XII–XIV ст. Саме тоді починають формуватися централізовані держави та зароджуються процеси творення ранньомодерних ідентичностей. Наслідком цього стає кристалізація *Origo Gentis* скандинавських королівств. Русь була частиною цього нарративу. Однак висвітлення її ролі в різних творах залежало від політичних та культурних чинників. **Наукова новизна.** Запропонована робота є першим дослідженням, яке присвячене місцю Русі в контексті міфу про «імперію» Рагнара Лодброка. Результатом цього є не лише висновки про специфіку сприйняття Східної Європи в колективних уявленнях скандинавів про минуле. Крізь призму цих результатів ми можемо краще зрозуміти, як формувалися тогочасні історичні нарративи в Скандинавії та повніше уявити середовище, у якому творилися ці тексти. **Висновки.** Дослідження творів, присвячених міфу про державу Рагнара, показують, що вони постали на ґрунті колективної пам'яті, яка існувала у формі усної традиції. Їх аналіз засвідчує, що Русь та Східна Європа найповніше відображені в праці данського історика Саксона Граматика. Характерною рисою цього тексту є те, що у ньому наголошено на спадковості прав датських правителів на території Русі. В інших творах, які мали схожу мету, Східна Європа згадується лише побіжно та не впливає на контекст. У «сазі про Рагнара Лодброка», яка згадує війну Рагнарів сина в Східних землях, не зосереджено увагу на підпорядкування Русі. Те саме стосується й ще одного ключового тексту під назвою «Татр про синів Рагнара». У ньому відсутні будь-які згадки про захоплення вказаних земель. Автор цього твору не вводить Русь до концепції «імперії» Рагнара. Причиною цього є політичні умови, у яких творилися згадані тексти. Якщо для датського королівства XII ст. руські сюжети були близькими, то для ісландсько-норвезького середовища XIII–XIV ст. вони втрачали свою актуальність.

Ключові слова: Рагнар Лодброк, «імперія вікінгів», Гвітсерк, ісландські саги, Саксон Граматик.

Легендарний Рагнар Лодброк є іконічною фігурою з погляду міфологізації цілої Епохи Вікінгів. Його особа, а точніше міф, став своєрідним стовпом, на якому формувалися скандинавські історичні нарративи пізнього середньовіччя. Практично всі правлячі династії того часу прагнули вивести власну спадковість від цієї легендарної особи. Як наслідок, тогочасні історіографи вдавалися до конструювання та власної інтерпретації генеалогії славетного ватажка. Вони створювали заплутані переліки родоводів із вигаданими персонажами та вбудовували їх у систему власних *Origo Gentis*. І навіть в Ісландії, де не було власної королівської династії, тогочасні автори формували легенду про нащадків Рагнара, які нібито були серед першопоселенців на острові.

Тогочасні скандинави вірили в те, що людина успадковує від своїх предків не лише зовнішні риси, а й риси характеру та вдачу. Генеалогія була ключовим індикатором статусу в тогочасному суспільстві. Чим довшим був перелік предків, тим більш знатною вважалася людина¹. Саме тому професійні історики середньовіччя виводили роди королів та

¹ Литовских Е.В. Родословия в «Саге о Ньяле». *Восточная Европа в древности и Средневековье: Генеалогия как форма исторической памяти. XIII Чтения памяти чл.-корр. АН СССР. Владимира Терентьевича Папуто.* Москва, 2001. С. 120–122.

знаті від богів та героїв. Окрім того, перелік предків міг надавати людині права на спадкові території та обґрунтовував право на обраність, а отже, владу. Тому часто історія була засобом, який відстоював політичні інтереси правителів та формував колективну пам'ять.

Реконструювання історичних наративів допоможе нам не лише зрозуміти, як розвивалися фрагменти пам'яті за різних політичних умов, а й прослідкувати еволюцію історичних уявлень скандинавів пізнього середньовіччя. Актуальність зазначеного дослідження визначається його міждисциплінарним спрямуванням. Вивчення колективної пам'яті вимагає залучення здобутків соціології, психології, історії та інших соціальних наук. Крізь призму аналізу уявлень спільноти історик може реконструювати значно ширші аспекти минулого. Яскравим прикладом є образ Рагнара Лодброка, який сформувався скандинавські автори. Вивчаючи його, ми можемо зрозуміти спосіб мислення того часу, відтворити життєвий цикл функціонування епічної творчості та її застосування під час формування політики пам'яті. Окрім того, елементи міфотворення дають нам ключ до розуміння політичної ситуації та соціокультурних взаємовпливів, а також допомагають краще зрозуміти інтелектуальне середовище того часу.

Ісландські саги, за визначенням Перніл Герман, слугували сховищем пам'яті². Більша частина цих творів була заснована на усних переказах, а окремі тексти стали прозовим оформленням давньої поезії. Саме такою була «Сага про Рагнара Лодброка». Основа її сюжету зав'язана на скальдічних віршах. Інші твори, такі як «Татр про Рагнарівих синів», «Сага про Гервйор» та «Діяння Данів», також послуговувалися схожими фрагментами пам'яті, однак ці тексти творилися за інших умов. Місцями епізоди зазначених творів майже повністю дублюють один одного, при цьому відмінні деталі та акценти є тими факторами, у яких криється сенс цих творів. Дослідження таких деталей є метою нашої статті.

Особливо яскравими та цікавими є відмінності сюжетів про Русь та Східну Європу загалом. Завдяки тісним русько-скандинавським зв'язкам, ці території стали органічною частиною просторових уявлень скандинавів. Це відобразилося в скандинавській писемності. Тогочасні автори послуговувалися розвинутою системою топоніміки Східної Європи. Вони часто вбудовували ці території у власні оповіді. Значна частина легендарних та королівських саг містить східноєвропейські сюжети. Контекст їхнього творення міг сильно відрізнитися, що робило ці фабули доволі суперечливими. Новизна нашої роботи полягає в дослідженні цих сюжетів в контексті «імперії вікінгів» Рагнара Лодброка, а також аналізу варіації цих образів у різних джерелах північного походження.

Сучасна наука приділяє багато уваги дослідженню історичної пам'яті. Методологічна основа такого підходу була сформована Морісом Альббаксом³, Яном та Аляйдою Ассман⁴, Полом Коннертоном⁵, П'єром Нора⁶ та іншими дослідниками. Згідно з ними, колективна пам'ять є системою міфів та набором уявлень, які циркулюють у певній групі людей. Вона є невіддільним аспектом функціонування будь якої спільноти. Важливою характеристикою цього явища є те, що фрагменти пам'яті зберігаються завдяки постійній актуалізації. Іншими словами, минуле існує завдяки сучасному й тільки тоді, коли воно є важливим для нього. Такий соціальний феномен не є стійким, навпаки, він має здатність постійно змінюватися під впливом різних умов. Спогади спільноти мають властивість змінювати особисті спогади. Вони напряду пов'язані з формуванням ідентичності та світогляду людини. Наслідком цього став умисний вплив на колективні уявлення з метою реалізації політичних амбіцій.

Вивчення історичної пам'яті є невід'ємною частиною у дослідженні ісландської писемності. Це зумовлено специфікою самих творів, які активно зверталися до минулого та послуговувалися значною кількістю джерел. Творці саг були одночасно й істориками, й етнографами; а також письменниками. Це надає зазначеним текстам не лише світоглядного значення, а й історіографічного. Оскільки такі твори претендували на правдивість у висвітленні минулого, їх можна вважати історичними. Ці теми активно досліджує Торфі Тулініус⁷, Арман Якобсон⁸, Перніл Геман⁹, Елізабет Роу¹⁰, Сверір Якобсон¹¹, Олексій Єре-

² Hermann P. Concept of memory and approaches to the past in Medieval Icelandic literature. *Scandinavian Studies*. 2009. Vol. 81. No. 3. P. 293–294; Ї ж. Literacy. *The Routledge Research Companion to the Medieval Icelandic Sagas*. London, 2017. P. 40–42.

³ Хальбакс М. Социальные рамки памяти. Москва: Новое изд-во, 2007. 348 с.

⁴ Ассман Я. Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 363 с.; Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ: Ніка-Центр, 2014. 440 с.

⁵ Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. Київ: Ніка-Центр, 2004. 184 с.

⁶ Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. Київ: Кліо, 2014. 272 с.

⁷ Tulinus T. Saga as a myth: The family sagas and social reality in 13th century Iceland. *The Eleventh International Saga Conference. Old Norse Myths, Literature and Society*. 2000. P. 526–539.

менко¹². Саме вони заклали методологічну частину роботи з цими текстами з погляду аналізу середовища їх творення та культурних умов.

Окреслені підходи не оминули й істориків, які займалися вивченням східноєвропейських образів у ісландських сагах. Серед них варто виділити Олену Мельникову¹³, Тетяну Джаксон¹⁴ та Галину Глазиріну¹⁵. Перу цих дослідників належать праці, присвячені аналізу окремих патернів, пов'язаних із Руссю в королівських сагах, сагах про давні часи, а також інших творах ісландської писемності.

Історію Рагнара Лодброка важко розповісти без використання популярних міфів. Річ у тім, що наші знання про історичного відповідника цієї особи обмежені недостатньою кількістю джерел. Будь-які нові факти його біографії лише ще більше заплутують дослідників. Історики стверджують, що причиною цього є те, що головний герой саг Рагнар Лодброк став сукупним образом декількох історичних фігур. Британський історик Рорі Мактурк виокремив два праобрази цього героя. Одного він назвав власне Рагнаром, іншого – Лодброком¹⁶.

Перший був тим самим славетним ватажком вікінгів, який здійснив напад на Париж у 845 р. Про нього згадують Бертинські аннали, англійські та ірландські хроніки, а також агіографічний твір «Житіє Святого Ансарія». Із великою ймовірністю ця особа була дочкою до династії Скіольдунгів, які правили в той час у Данії. Його походи на франків, англійців та ірландців стали основою оповіді про непереможного очільника вікінгів, які можна вважати першим етапом історичної міфологізації¹⁷. Про Лодброка ми знаємо значно менше. Період його життя є хронологічно пізнішим. Повідомлення про нього знаходимо в джерелах XI ст., таких як «Діяння архієпископів гамбурзької церкви» Адама Бременського, творах Вільяма Жум'єнського, а також англійських хроніках. Інформація, яку можна почерпнути з цих джерел, обмежується іменем Лодброк та спогадами про його синів¹⁸.

Найбільш рання згадка повного імені Рагнар Лодброк міститься в творі ісландського письменника Арі Торгільссона «Landnámabók» («Книга про заселення»)¹⁹. Ця праця створена на зламі XI–XII ст. Її метою було укладення історії заселення Ісландії. У ній подано біографії різних людей, які стали першопоселенцями на острові. Крізь призму цих історій автор намагався довести знатне походження окремих ісландських родин, для чого вдався до заплутаних генеалогічних переліків. Один із них згадує Рагнара Лодброка, який був уведений у родинну генеалогію.

Приблизно у той само час Рагнара Лодброка згадує датський літописець Саксон Граматик. Його праця отримала назву «Gesta Danorum» («Діяння Данів»). Це історія Данського королівства, написана крізь призму минулого правлячої династії Скольдунгів. Її коріння сягають легендарних часів героїв та богів. Автор описує минуле Данії за доби Великого переселення народів, Епоху вікінгів, а також змальовує пізніші періоди історії до правління Вальдемара II²⁰. Для автора особа Рагнара Лодброка є надзвичайно важливою з погляду конструювання генеалогії. Він присвячує легендарному правителю більшу частину

⁸ Jakobsson A. Where do the giants live? *Arkiv för nordisk filologi*. 2006. Vol. 121. P. 101–112; Його ж. Tradition and the individual talent: The historical figure in the medieval sagas, a case study. *Viator*. 2014. Vol. 45. No. 3. P. 101–124.

⁹ Hermann P. Concept of memory... P. 287–308.

¹⁰ Ashman Rowe E. Ragnars saga loðbrókar, Ragnarssona þáttur, and the political world of Haukr Erlendsson. *Fornaldarsagaerne: Myter og virkelighed. Studier i de oldislandske fornaldarsögur Nordurlanda*. 2009. P. 347–360.

¹¹ Jakobsson S. On the road to paradise: Austrvegr in the Icelandic imagination. *The 13th International Saga conference*. 2006. P. 935–943.

¹² Eremenko A. The dual world of the Fornaldarsögur. *The Thirteenth International Saga Conference*. 2006. P. 217–222.

¹³ Мельникова Е. Германский героический эпос в средневековой Скандинавии: актуализация традиции. *Самые забавные лживые саги – Skemmtiligastar Lygisogur: сб. статей в честь Галины Васильевны Глазериной*. 2012. С. 122–137; Ї ж. Историческая память в германской устной традиции. *История и память: историческая культура Европы до начала Нового времени*. Москва, 2006. С. 180–223; Ї ж. Трансформация исторической памяти: от устной исторической традиции к письменной. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2014. Т. 5. С. 18–24.

¹⁴ Джаксон Т. Austr i Góðdum: Древнерусские топонимы в древнескандинавских источниках. Москва: Языки славянской культуры, 2001. 208 с.; Ее же. Древняя Русь и Исландия: школы и центры учености в первые века христианства. *Интеллектуальные традиции Античности и Средних веков (исследования и переводы)*. Москва, 2010. С. 302–322.

¹⁵ Глазирина Г. Исландские викингские саги о Северной Руси. Москва: Ладомир, 1996. 242 с.

¹⁶ McTurk R. *Studies in Ragnars Saga Loðbrókar and Its Major Scandinavian Analogues*. Oxford: The Society for the Study of Medieval Languages and Literature, 1991. P. 1.

¹⁷ Ibidem. P. 2.

¹⁸ Ibidem. P. 6–8.

¹⁹ *The Book of Settlements: Landnamabok* / Trans. by P. Edwards, H. Pálsson. Winnipeg: University of Manitoba Press, 1976. P. 93.

²⁰ Hermanson L. Friendship and Politics in Saxo Grammaticus' Gesta Danorum. *Revue belge de Philologie et d'Histoire*. 2005. Vol. 83. No. 2. P. 261.

книги номер IX. Саксон обґрунтовує пряме спадкоємство короля Данії від цього славетного вікінга.

Дещо пізнішим є поява ще одного знакового твору, «Саги про Рагнара Лодброка». Цей текст, на думку більшості дослідників, був записаний на зламі XIII–XIV ст. Джерелом опусу стала поетика давнього походження. Він пронизаний цитуванням стародавніх віршів, які з великою точністю повторюють прозову оповідь. Варто зауважити, що час запису та час появи саг не завжди співвідносилися. Яскравим прикладом є зазначений твір, який існував у так званому віртуальному просторі. Не втрачаючи своєї актуальності, довгий час він відтворювався в усній формі, аж поки не був зафіксований на папері.

Ще одним важливим текстом, який з'явився в Ісландії, є «Татр про синів Рагнара». Точно датувати цей твір також доволі складно. Дослідники припускають, що він побачив світ між другою половиною XIII – першими десятиліттями XIV ст. Елізабет Роу припустила, що татр, на відміну від інших легендарних саг, має свого автора. За однією із теорій, цей текст створив Гаук Ерлендссон²¹ – людина, наближена до норвезького королівського двору та відомий вчений у тогочасній Ісландії. Часто «Татр про Рагнарів синів» розміщують поряд із «сагою про Рагнара», однак їхнє походження, джерела, концепція та мета сильно відрізняються. Татр не був продовженням саги, він наслідував інший твір. Із великою імовірністю це була частково втрачена «Сага про Скіольдунгів»²².

Найважливішою рисою «Татру про Рагнарів синів» є те, що наприкінці вміщено генеалогічну вставку, яка пов'язує засновника норвезької династії Гарольда Прекраснолового з Рагнаром Лодброком. На думку Е. Роу, саме цей твір є найкращим виразником ідеї «імперії» Рагнара Лодброка. На відміну від саги, він містить багато паралелей із актуальними для часу запису подіями. Територіальні завоювання Рагнара та його синів значною мірою співвідносилися із завоюваннями та планами тогочасного правителя Норвегії Гакона V Магнуссона²³.

Образ Рагнара в скандинавських джерелах дещо відрізнявся від того, який може сформуватися під час аналізу франкських, англійських та ірландських хронік. У північній традиції навколо цього легендарного ватажка виросла велика кількість міфів. Одним із них є міф про величезні Рагнарів завоювання та створення ним держави, яку успадкували його нащадки. Елізабет Роу назвала її «Іперією вікінгів». Різні джерела описували значні територіальні надбання, здобуті славетним ватажком. Ці території простягалися від Ірландії на Заході до Русі на Сході. Там була встановлена влада синів Рагнара, які продовжували рід скандинавських правителів.

Ідея імперії набула особливої актуальності у часи пізнього середньовіччя. У XI–XIV ст. скандинавські королівства переживають етап централізації та політичної трансформації. Саме в цей час відбувається активна боротьба за владу представників різних скандинавських династій. Окрім того, зазначений період характеризується початком формування протонаціональних ідентичностей. Виникає потреба в створенні наративу, який би слугував *Origo Gentis* скандинавських королівств. Міф про державу Рагнара Лодброка уособлював імперські амбіції датських, шведських та норвезьких правителів. Саме в окреслений період ці королівства перебували на піку своєї могутності та завойовували навколишні території²⁴. Володарі цих держав розміщують Рагнара у власних генеалогічних системах та позиціонують себе нащадками спадщини славетного конунга.

Найцікавішим аспектом дослідження цього міфу є те, що кордони зазначеної імперії змінювалися від твору до твору. Попри те, що кістяк оповіді залишався приблизно однаковим, відмінності в деталях допомагають нам поглянути на тексти через призму сучасної політичної ситуації. Кожен із творів обґрунтовував власну концепцію перетікання імперської спадщини. Якщо «Сага про Рагнара» демонструє норвезько-ісландський погляд на історію, що був актуальним у XII–XIII ст., то «Татр про синів Рагнара» репрезентує норвезький історичний наратив XIII–XIV ст. Твір Саксона Граматика є виразником політики пам'яті королівського двору Данії XII ст, а «Сага про Гервйор» зберегла елементи Рагнарівого міфу через призму шведської історіографії XII ст.

Своєрідним лакмусовим папірцем, який демонструє те, як розвивався концепт Рагнара Лодброка у різних культурних середовищах, є образ Східної Європи. Голос та мовчання скандинавських джерел на цю тему дозволяють зрозуміти, як формувалася ця «імперія» за різних політичних умов. Окрім того, крізь призму дослідження зазначеної проблеми можна робити висновки про скандинавсько-руські відносини в різні періоди пізнього середньовіччя.

²¹ Ashman Rowe E. Ragnars saga... P. 356–357.

²² Ibidem. P. 354–355.

²³ Ibidem. P. 356–357.

²⁴ Muceniecks A. Saxo Grammaticus Hierocratical Conceptions and Danish Hegemony in the Thirteenth Century. Amsterdam: Arc Humanities Press, 2017. P. 17.

У «Сазі про Рагнара Лодброка» східноєвропейські епізоди розпочинаються зі згадки походу сина Рагнара Гвітсерка на «Східні землі». Згідно цього твору, молодший син легендарного ватажка прославився військовою доблестю в «Східних землях». За сюжетом саги, під час чергового походу на цих територіях Гвітсерк вступив у нерівний бій та був захоплений у полон. Хоробрий вікінг із гідністю прийняв поразку та сам обрав собі спосіб страти. Він сказав, що бажає бути спалений на вогні із людських голів та загинув у такий спосіб²⁵. Цей фрагмент містить обмаль фактичної інформації. Із контексту твору не можна зрозуміти, чи був Гвітсерк правителем земель на Сході, чи просто ходив туди у вікінгівські походи. Немає в творі й будь-яких інших деталей, як то імена чи назви місцевостей.

Частково відповідь на наші питання дають східні епізоди біографії Гвітсерка в «Сазі про Гервйор». У одній із версій твору знаходимо генеалогічний перелік шведських правителів, які походили від Рагнара, а також їх коротку династичну історію. У змісті цієї саги розміщено одну з інтерпретацій міфу «імперії вікінгів». Згідно неї, держава Рагнара була розподілена між його синами. Бйорну дісталася Швеція, Сігурд успадкував Данію, Івар – Англію, а Гвітсерк – Східний Шлях²⁶. Термін «володар Східної Держави», або Східного шляху в сагах застосовується для абстрактного позначення володінь на Сході Європи. Його використовували як у загальному контексті, позначаючи Східну Європу, так і в більш вузькому, концентруючись на Русі, чи на окремих її частинах²⁷. Перефразовуючи ці джерела, східноєвропейські території були частиною держави Рагнара, яку після смерті успадкував його молодший син Гвітсерк.

Ще один варіант цього сюжету пропонує нам Саксон Гарматик. Якщо в «Сазі про Рагнара» та інших творах походи на Схід згадуються лише побіжно й без зайвих деталей, то в «Діяннях Данів» цьому присвячено цілий розділ. Розповідь про східні походи розпочинається із нападу Рагнара на Геллеспонт. Ця історія є дуже схожа на ту, яку ми зустрічали в «Сазі про Рагнара», однак автор подає значно більше подробиць та власних інтерпретацій. Він змальовує кровопролитну битву, під час якої загинув правитель цих земель Діан і королем став син Рагнара Гвітсерк²⁸.

Топонім Геллеспонт очевидно був запозиченим із античних творів та використовувався як символічне позначення місця в Східній Європі. На користь східноєвропейського походження цього місця вказує його близькість до Русі. Автор зазначає, що сини Діана, Діан і Даксон, були одружені з дочками руського правителя²⁹. Трохи згодом Гвітсерк йменується вже не правителем Геллеспону, а володарем Швеції³⁰. Ця ремарка важлива з огляду на те, що дає підказку, як сприймати загадковий Геллеспонт. Оскільки перед цим автор згадував завоювання Швеції та встановлення там влади Рагнарського сина Бйорна, очевидно, мова йшла про якусь іншу Швецію. На думку одразу спадає Велика Швеція Снорі Стурлусона – саме той термін, який став скандинавським відповідником античної назви Скіфія³¹. На користь цієї тези свідчать і згадки скіфів, які воювали проти Гвітсерка, а також античні штрихи у вигляді Геллеспону. Окрім того, в одній із редакцій твору замість найменування Швеція використано назву Скіфія.

Саксон Граматик перебував під впливом вченої культури античного зразка. Він, як і більшість його колег по ремеслу, здобув освіту за межами Скандинавії. Вивчення творів Ісидора Севільського, Беда Преподобного, а також праць грецьких та римських письменників вплинуло на формування античного образу Східної Європи³². Незважаючи на тісні відносини із Руссю, тогочасний літературний канон вплинув на сприйняття цих земель крізь призму образу Скіфії. Цим, на нашу думку, можна пояснити доволі абстрактне сприйняття окреслених земель у контексті завоювань Рагнара Лодброка.

Сини загиблого короля Діана вирішили помститися Гвітсерку та підступно захопили того в полон. Побачивши хоробрість датського воїна та його небачену красу, Даксон запропонував Гвітсерку одружитися зі своєю дочкою та розділити королівство. Проте Гвітсерк відмовився від милості й наполіг на страті³³. Почувши про смерть свого сина, Рагнар вирушив на пошуки вбивці, щоб помститися. Однак він не вбив кривдника, а лише обклав

²⁵ Fornaldarsögur norrlanda. 1 / Ed. by V. Asmundarsson. Reykjavík: Sigurður Kristjánsson, 1891. S. 219.

²⁶ The Saga of King Heidrek the Wise / Both in Old-Ice. and Engl / Trans. by C. Tolkien. London: Thomas Nelson and sons, 1960. P. 60.

²⁷ Джаксон Т. Austr i Górdum... С. 41–42.

²⁸ The first nine books of the Danish history of Saxo Grammaticus / Trans. by O. Elton. Elton: Nutt, 1894. P. 372.

²⁹ Ibidem.

³⁰ У деяких редакціях зустрічається назва Скіфія замість Швеції. Ibidem. P. 376.

³¹ Більше про Велику Швецію Снорі Стурлусона див.: Казакевич Г. Топос Скіфії у середньовічних Origo Gentis. Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Київ, 2018. Т. 4. С. 46–49.

³² Eriksen S.G. Introduction: Intellectual culture and Medieval Scandinavia. *Intellectual culture and Medieval Scandinavia*. Turnhout, 2016. P. 1–35; Frank T. Classical scholarship in Medieval Iceland. *The American Journal of Philology*. 1909. Vol. 30. P. 139–152.

³³ The first nine books of the Danish history... P. 376–377.

його країну даниною. Цікаво, що в цьому контексті події розгортаються уже не в Швеції, Геллеспонті чи Скіфії – автор чітко згадує Русь³⁴. Така плутанина не виглядає дивною з огляду на кількість джерел, якими послуговувався Саксон Граматик. Очевидно він мав на увазі Східну Європу в її загальному абстрактному розумінні. Це підтверджують й ісландські саги, які асоціюють Гвітсерка з цими землями.

Із великою імовірністю оповідь про смерть Гвітсерка в Східних землях, яку згадував Саксон Граматик, походить від скальдичної поезії. Фрагменти цієї поезії згадує автор у сазі про Рагнара:

«Син один якого я мала
На Східному Шляху загинув
Гвітсерком його звали
Який ніколи не намагався втікати
Грівся головами
Рубаними тим, хто був обраний у битві
Вибрав таку смерть князь
Хоробрый, перед згином...»³⁵

Прозова оповідь саги не виходить за межі цієї поезії. Адже усе, що автор оповідає про східний похід Гвітсерка, він почерпнув із цієї поеми, а саме смерть на Східному Шляху, неймовірну хоробрість, вибір власної страти та саму страту. У схожій манері подає інформацію й Саксон Граматик. Для нього ця поезія була, наче жердинка, на яку нанизувалася загальна оповідь. Він так само описує неймовірну хоробрість та красу Гвітсерка. За словами автора, славетний ватажок відмовився приймати поразку та вимагав стратити себе та своїх воїнів на вогні³⁶. Додаткові деталі на кшталт імен та власних назв, а також інші епізоди виглядають як пізніші нашарування самого автора.

Історичні дослідження дозволяють говорити про те, що експансія вікінгів у Східній Європі справді мала місце в другій половині IX ст. Ця теза підкріплена великою кількістю археологічних артефактів³⁷, а також письмовими згадками арабських джерел³⁸. Саме в цей час відбувається славнозвісний напад на Константинополь під керівництвом літописного князя Аскольда. Окремі дослідники, як от Александр Васильєв³⁹ та Омелян Прицак⁴⁰ пов'язували Аскольдів похід із завоювання Гвітсерком Геллеспонту. Відповідно, Аскольд міг бути тим самим нащадком Рагнара Гвітсерком. На користь цієї гіпотези свідчать хронологічні відповідності та певна співзвучність імен. Однак сама особа Гвітсерка є надзвичайно суперечливою, як власне й особа Рагнара⁴¹.

Праця Саксона Граматика не належить до корпусу ісландської літератури. Вона була написана в Данії латинською мовою. Навіть мета та жанр цього твору відрізняється від саг. «Діяння Данів» створене при дворі й було класичною хронікою королівства, точніше, його правлячої династії. Цей твір був записаний під час правління датських правителів Вальдемара Великого та Вальдемара Завойовника⁴². Саме в цей час Данія провадила активну експансіоністську політику та мала потребу в створенні національного нарративу⁴³. Окрім того, це був період внутрішньополітичних суперечок та боротьби різних відгалужень династії Скіольдунгів за королівський трон⁴⁴.

Ще одним аспектом, який робить цю працю надзвичайно цінною для дослідження політики пам'яті в Скандинавії, є її джерела. Як і творці ісландських саг, Саксон Граматик

³⁴ Ibidem. P. 377–378.

³⁵ Переклад за виданням Fornaldarsögur norrlanda. 1. S. 219.

³⁶ The first nine books of the Danish history... P. 377.

³⁷ Kovalev R. When and What Regions of the Islamic World Exported Sasanian and Arab-Sasanian Silver Coins to Early Viking-Age Northern Lands? *Myntstudier*. Stockholm, 2015. P. 80–81; Noonan T. When did Dirhams first reach the Ukraine? *Harvard Ukrainian Studies*. 1978. Vol. 2. No. 1. P. 27–28; Androshchuk F. When and How Were Byzantine Miliaria Brought to Scandinavia? *Constantinople and the dissemination of silver coinage outside the empire. Constantinople as Center and Crossroad*. Istanbul, 2019. Vol. 23. P. 55–57; Його ж. What does material evidence tell us about contacts between Byzantium and the Viking world c. 800–1000? *Byzantium and the Viking World*. Uppsala, 2016. P. 95–99.

³⁸ Jonsson Hraundal T. New Perspectives on Eastern Vikings/Rus in Arabic Sources. *Viking and Medieval Scandinavia*. Turnhout, 2014. Vol. 10. P. 79–82.

³⁹ Vasiliev A. The Russian Attack on Constantinople in 860. Cambridge: The medieval academy of America, 1946. P. 26–28.

⁴⁰ Прицак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела (крім ісландських саг). Київ: Обереги, 1997. С. 224–231.

⁴¹ Войтович Л. Чи був Рагнар Лодброк на руських землях? *Україна в Центрально-Східній Європі*. Київ, 2016. Т. 16. С. 104–105; Войтович Л. Князь Рюрик. Біла Церква, 2014. Т. 4: Славетні постаті Середньовіччя. С. 31–32.

⁴² Kjær L. Remembering the Vikings in Thirteenth-Century England and Denmark. *Thirteenth Century England XVII*. 2021. P. 15–16.

⁴³ Muceniecks A. Saxo Grammaticus... P. 17.

⁴⁴ Sawyer B. Valdemar, Absalon and Saxo: Historiography and Politics in Medieval Denmark. *Revue belge de Philologie et d'Histoire*. 1985. Vol. 63. No. 4. P. 691–694.

апелював до вже відомих історичних епізодів, що циркулювали в свідомості тогочасних людей. Він використовував фрагменти пам'яті про Велике переселення народів, Епоху вікінгів та пізніші періоди скандинавської історії. Однак для досягнення своєї мети автор намагався прилаштувати їх до концепції обраності династії Вальдемара та права датської корони на експансію зовнішніх земель⁴⁵. Завдяки цьому до нас дійшло багато фрагментів епічної творчості, а також елементів давньої історії, які є унікальними для дослідження зазначеної епохи. Іншим важливим аспектом є те, що завдяки цьому твору можна побачити еволюцію історичного світогляду скандинавів, а також локальну специфіку колективного міфотворення.

На відміну від легендарних саг, де автор концентрувався більше на любовних історіях, оповідь про Рагнара в датській версії містить значно більше згадок військових дій. Чи не найбільше уваги звертається на придушення внутрішніх конфліктів, а саме війни проти Ютландії та Сканії⁴⁶. За сюжетом, ці землі часто повставали проти короля Рагнара, однак він нещадно їх придушував⁴⁷. Окрім того, автор згадує підкорення Норвегії, Швеції та Оркнейських островів, завоювання англів, скотів та ірландців⁴⁸; походи на франків та бйярмів⁴⁹. Усі завойовані території розподілялися між синами славетного вікінга. Описи завоювань супроводжувалися мальовничими деталями та мали явний дидактичний підтекст.

У період запису цього твору датські правителі перманентно брали участь у війнах за навколишні землі та придушували локальні повстання. Яскравим прикладом є упокорення Сканії Вальдемаром I Великим. У 1180 р. мешканці цієї провінції повстали проти королівських чиновників та відмовилися сплачувати данину. Кульмінація цього конфлікту припала на 1181 р. Саме в цей час Вальдемар та єпископ Абсалон повністю розгромили повстанців. Незважаючи на це, військові конфлікти не припинялися. Після смерті Вальдемара в 1182 р. відновилося повстання у регіоні, їх придушував його син Кнуд IV⁵⁰. Тож не дивно, що фрагменти локальних конфліктів з'явилися саме в Саксона Граматика. Епізоди підкорення Сканії Рагнаром сприймалися крізь призму сучасної політичної ситуації та формували політику пам'яті. Вони мали застерегти майбутні покоління від непокори королівської влади.

Аналогічну роль виконували історії завоювання естів, норвежців, шведів та фінів. Ці фрагменти тексту співпадали з геополітичними інтересами датської корони на зламі XII–XIII ст. За часів правління Вальдемара I, Кнуда IV та Вальдемара II Данія суттєво зміцнила свої позиції в Північній Європі. Окрім того, для датських правителів було важливо довести свою правосуб'єктність на європейській арені⁵¹. Наслідком цього стала актуалізація міфу про Рагнара Лодброка, який завойовував не тільки землі на півночі, а й переміг самого імператора Риму⁵².

Порівняння ісландських саг та хроніки Саксона Граматика ілюструє те, як розвивалися ті чи інші епізоди з погляду історичної пам'яті. Не виключено, що автори саг про Рагнара були знайомими із трактатом датського історіографа. У будь-якому випадку, вони послуговувалися спільним першоджерелом. На це вказують однакові деталі під час опису не надто суттєвих епізодів. Розбіжності в цих творах є чудовим маркером колективних уявлень. Вони наголошують на тому, що було важливим для їх авторів.

Як уже зазначалося, у «Діяннях Данів» знаходимо цілу частину, що описує похід Рагнара в Східні землі. Натомість у «Сазі про Рагнара» цей фрагмент описано декількома реченнями та двома віршованими строфами. Принциповою різницею контексту цих сюжетів є те, що в Саксона Граматика Гвітсерк гине до смерті Рагнара, й славетний ватажок підкорює русів, обкладаючи їх даниною. У сазі смерть Гвітсерка згадується після гибелі Рагнара. Як наслідок, там немає інформації про помсту та завоювання.

«Татр про синів Рагнара» зовсім не згадує гибель Гвітсерка. Відомості про цього персонажа у творі є епізодичними та не мають жодного впливу на сюжет. Автор не згадує про походи Гвітсерка на Схід. Більше того, він навіть не іменує молодшого сина Рагнара правителем Східних земель. Його названо володарем Віндланду та Рейдготланду⁵³. Локація цих територій є спірною й, найвірогідніше, була такою і для тогочасних авторів.

⁴⁵ Kjaer L. Remembering the Vikings... P. 15–16.

⁴⁶ Мається на увазі історична провінція Сконе, яка тепер входить до території Швеції.

⁴⁷ The first nine books of the Danish history... P. 364.

⁴⁸ Ibidem. P. 368–369.

⁴⁹ Ibidem. P. 374.

⁵⁰ Skovgaard-Petersen I. Saxo som samhällshistoriker. Det skånske oprør. *Scandia*. 1990. Vol. 56. No. 1. S. 34–37.

⁵¹ Muceniecks A. Saxo Grammaticus... P. 17–19.

⁵² Мається на увазі франкський імператор Карл Лисий.

⁵³ Fornaldarsögur norrlanda. 1. S. 281.

Якщо Віндланд можна спробувати локалізувати як землю вендів, тобто балтійських слов'ян, то Рейдготланд є скоріше віртуальною територією. Ісландський письменник Сноррі Стурлуссон розташовував це місце в Ютландії⁵⁴. Проте в географічному трактаті «Які землі знаходяться у світі» цей край локалізовано на Схід від Польщі⁵⁵. Цікавим є випадок із «Сагою про Гервйор». Згідно з нею, Рейдготланд був розташований на берегах Данпарстадіра, себто Дніпра⁵⁶. Однак не всі автори ідентифікували розташування цього місця. У одній із версій тексту знаходимо уточнення, яке дублює інформацію Сноррі про те, що ця держава розташована в Ютландії⁵⁷.

Зазначений топонім мав давнє походження та асоціювався із батьківщиною готів, розташованою на сході Європи. Проте з часом його значення втрачало первісний сенс. Не виключено, що при створенні джерела, на основі якого виник татр, послуговувалися давньою традицією, що ототожнювала ці землі зі Східною Європою. Однак знання автора твору формувалися на основі пізнішої вченої культури, що призвело до втрати первісного значення цього терміну.

Для Саксона Граматика було важливим наголосити, що після смерті Гвітсерка Рагнар Лодброк призначив важку данину для Русі. Її мав виплачувати сам руський правитель та його старійшини, які зобов'язувалися щороку приходити до Рагнара босими⁵⁸. «Сага про Рагнара Лодброка», яка подає ідентичну історію гибелі Гвітсерка, нічого не говорить про помсту його батька. Більше того, із контексту твору випливає, що на момент смерті Гвітсерка Рагнар також уже був мертвим. Відповідно, епізод із помстою та упокоренням руненців відсутній.

Те, що Саксон Граматик розвинув ці образи, означає, що вони були цікавими та актуальними для нього та його середовища. Тогочасний король Данії Вальдемар I був тісно пов'язаним із Руссю. Він був внуком Володимира Мономаха й, згідно з «Сагою про Кнютлінгів», навіть був народжений на Русі⁵⁹. Його дружиною була княжна Софія, яка також походила із Русі⁶⁰. Натомість для норвезького королівства XIV ст. руські епізоди не були такими важливими з погляду функціонування ідеї «імперії вікінгів». Скандинавські королі вже не мали тісних зв'язків із Руссю. Тогочасні правителі орієнтувалися на експансію в бік Заходу. З часів Гарольда Суворого норвезькі конунги намагалися відвоювати «землі предків» у Англії та Шотландії. Іншим важливим аспектом зовнішньої політики були війни за навколишні острови, а також не варто забувати й про внутрішні конфлікти та боротьбу із сусідніми Данією і Швецією⁶¹. Тож не дивно, що автор «Татру про Рагнарів синів» називає Гвітсерка правителем Віндланду та Рейдготланду, а не володарем Ауствергу. Ці топоніми були більш абстрактними та наближеними до політичної реальності норвезького королівства на зламі XIII–XIV ст.

Приклад концепту Рагнара є показовим для розуміння твору як медіуму історичної пам'яті. Три ключові версії історії демонструють те, як видозмінювалися сюжети під впливом навколишніх факторів. Із великою імовірністю, події Епохи вікінгів, які ототожнюють із цим славетним ватажком, справді мали місце й стали основою скальдичної поезії. Саме ця поезія утворила перший етап функціонування колективної пам'яті. Вона стала джерелом для наступних творів, які адаптували цю історію у відповідності до власного часу.

Особливістю «Саги про Рагнара» є її куртуазне спрямування. Автори твору сформували образ шляхетного вікінга, який дуже нагадував ідеал європейського лицаря. Політичний аспект у творі відходить на другий план. Автор не наголошує на концепції імперії, натомість фокусується на моментах особистого життя цієї особи. Незважаючи на це, зазначений текст виріс на ґрунті стародавньої поетики та містить цитати з тих творів. Це є надзвичайно важливим з огляду на порівняння з іншими джерелами. Віршована частина тво-

⁵⁴ Snorri Sturluson Edda Prologue and Gylfaginning Edited by Anthony Faulkes. Second edition. London: Viking Society for Northern Research, 2005. P. 6.

⁵⁵ Мельникова Е. Древнескандинавские географические сочинения. Москва: Наука, 1986. С. 65.

⁵⁶ The Saga of King Heidrek... P. 46.

⁵⁷ Ibidem. P. XXVI.

⁵⁸ The first nine books... P. 378.

⁵⁹ Knytlinga Saga: History of the Kings of Denmark / Trans. by H. Palsson, P. Edwards. Odense: Odense University Press, 1986. P. 135–136.

⁶⁰ Джаксон Т. Еще раз о русской жене датского короля Вальдемара I: историографический комментарий к одному месту из «Внешней политики» В.Т. Пашуто. *Восточная Европа в древности и средневековье. XXX юбилейные (к 100-летию со дня рождения) Чтения памяти чл.-корр. АН СССР В.Т. Пашуто*. Москва, 2018. С. 83–86; Самонова М. Полоцкое княжество в системе династических связей и политических взаимоотношений Руси со Скандинавией и Польшей в XI – начале XIII вв. *Studia Historica Europae Orientalis – Исследования по истории Восточной Европы*. Минск, 2012. Т. 5. С. 10–12.

⁶¹ Taylor L. Bishops, war, and canon law The Military Activities of Prelates in High Medieval Norway. *Scandinavian Journal of History*. 2020. Vol. 45. No. 3. P. 263–265; Bjørshol Wærdahl R. The Incorporation and Integration of the King's Tributary Lands Into the Norwegian Realm, C. 1195–1397. Leiden: Brill, 2011. P. 7–9.

ру містить описи завоювання Гвітсерком Східних земель, однак для автора ця інформація не була пріоритетною. Саме тому він обмежився лише коротким переказом цих строф. Тим не менш, навіть такі короткі згадки засвідчують органічність східноєвропейських територій у історичному наративі пізньосередньовічної Скандинавії.

Значно повніше ідея «імперії вікінгів» була розвинена в «Татрі про синів Рагнара». На відміну від саги, цей текст мав явне політичне забарвлення. Він уособлював експансіоністські амбіції норвезьких правителів XIII–XIV ст. В окреслений період Русь не входила в орбіту політичних зацікавлень норвезької корони. Цим можна пояснити той факт, що автор праці знехтував східноєвропейськими сюжетами. Для нього не було сенсу вбудовувати Русь у систему володінь спадкоємців Рагнара, адже це було безпідставно з погляду актуалізації історичної пам'яті. Саме тому Гвітсерк, якого інші джерела пов'язують із Руссю, у зазначеному творі названий правителем абстрактних територій Віндланду та Рейдготланду.

Саксон Граматик обґрунтував концепцію імперії вікінгів аналогічну до тієї, що була в сагах. Відмінність від ісландської версії полягала хіба що в географічних деталях. Територія Рагнарвої імперії простягалася від Ірландії на заході, до Русі на сході. Завдяки яскравим образам та пам'ятним історіям автор обґрунтовував історичні права нащадків Рагнара на спадкові землі. Гарним прикладом такої історії є епізод гибелі Гвітсерка та його побратимів на вогні. Ця оповідь була своєрідним маркером, який асоціювався зі Східною Європою. Однак, на відміну від саги, для якої ці сюжети були скоріше даниною традиції, Саксон Граматик розвинув цю історію та додав власних деталей. Своєрідним новаторством цього твору є те, що після смерті Гвітсерка Русь стала данником держави Рагнара. Ця теза актуалізувалася в тогочасній політичній ситуації, адже впливала із русько-датських відносин на зміну XII–XIII ст.

Порівняння сюжетів різних творів показує, що вони не були звичайною вигадкою тогочасних авторів. Ці фабули походили із давніх фрагментів пам'яті, що зберігалися в поезії. Їхнє коріння сягало часів Епохи вікінгів та скандинавської експансії. Пам'ять про особу Рагнара Лодброка збереглася в кількох основних версіях міфу, які циркулювали в світогляді наступних поколінь. Автори апелювали до цих фрагментів та оформлювали їх у певні сюжетні елементи. Іншим важливим фактором, який впливав на формування творів, була політика. Політичні умови часто вносили свої корективи в історіюписання. Приклад східноєвропейських епізодів у творах про Рагнара Лодброка добре ілюструє вплив таких обставин на зміни в формуванні історичного наративу. Якщо у XII–XIII ст. Русь була органічною частиною скандинавської писемності, то в пізніший період уявлення про ці землі поступово розмиваються в силу послаблення культурних та політичних зв'язків. У результаті чого ці терени або повністю зникають зі сторінок окремих північних творів, або втрачають своє первісне значення.

References

- McTurk, R. (1991). *Studies in Ragnars Saga Loðbr'okar and Its Major Scandinavian Analogues*. Oxford.
- Glazyrina, G. (1996). *Islandskiyе vikingskiye sagi o Severnoy Rusi: Teksty. Perevod. Kommentariy* [Icelandic Viking sagas about Rus: Texts, translations, and comments]. Moscow, Russia.
- Pritsak, O. (1997). *Pokhodzhennia Rusi. Starodavni skandinavski dzhherela (krim islandskykh sag) [The Origin of Rus. Old Scandinavian Sources (other than Sagas)]*. Kyiv, Ukraine.
- Tulinus, T. (2000). *Saga as a myth: The family sagas and social reality in XIII c. Iceland. The Eleventh International Saga Conference. Old Norse Myths, Literature and Society*. 526–539.
- Litovskikh, Y.E. (2001). *Rodosloviya v «Sage o Nyale» [Genealogy in «Njals saga»]. Vostochnaya Yevropa v drevnosti i Srednevekoveye: Genealogiya kak forma istoricheskoy pamyati. XIII Chteniya pamyati chl.-korr. AN SSSR V. Pashuto – Eastern Europe in antiquity and the Middle Ages: Genealogy as a form of historical memory 13th readings in memory of V. Pashuto, Corresponding Member of the USSR Academy of Sciences*, 119–126.
- Dzhakson, T. (2001). *Austr i Górdum: Drevnerusskiye toponimy v drevneskandinavskikh istochnikakh [Austri Górdum: Old Russian place names in Old Scandinavian sources]*.
- Assman, Y.A. (2004). *Kulturnaya pamyat. Pismo, pamyat o proshlom i politicheskaya identichnost v vysokikh kulturakh drevnosti [A Cultural Memory. Writing, remembrance, and political imagination in a high cultures of antiquity]*.
- Konnerton, P. (2004). *Yak suspilstva pamiatait [How do societies remember]*. Kyiv, Ukraine.
- Hermanson, L. (2005). *Friendship and Politics in Saxo Grammaticus' Gesta Danorum. Revue belge de Philologie et d'Histoire*, 83 (2), 261–284.
- Jakobsson, A. (2006). *Where do the giants live? Arkiv för nordisk filologi*, 121, 101–112.
- Jakobsson, S. (2006). *On the road to paradise: Austrvegr in the Icelandic imagination. The 13th International Saga conference*, 935–943.
- Eremenko, A. (2006). *The dual world of the Fornaldarsögur. The 13th International Saga Conference*, 217–222.

- Melnikova, Y.E. (2006). Istoricheskaya pamyat v germanskoy ustnoy traditsii [Collective memory in Germanic oral tradition]. *Istoriya i pamyat: istoricheskaya kultura Yevropy do nachala Novogo vremeni – History and memory: the historical culture of Europe before the beginning of Modern times*, 180–223.
- Khalbvaks, M. (2007). Sotsialnyye ramki pamyati [A Social frameworks of memory]. Moscow, Russia.
- Hermann, P. (2009). Concept of memory and approaches to the past in Medieval Icelandic literature. *Scandinavian Studies*, 81(3), 287–308.
- Ashman Rowe, E. (2009). Ragnars saga loðbrókar, Ragnarssona bátrr, and the political world of Hakur Erlendsson. *Fornaldarsagaerne: Myter og virkelighed. Studier i de oldislandske fornaldarsögur Norðurlanda*, 347–360.
- Dzhakson, T. (2010). Drevnyaya Rus i Islandiya: shkoly i tsenry uchenosti v pervyye veka khristianstva [Old Rus and Iceland: schools and scientific centers in the first centuries of Christianity]. *Intellektualnyye traditsii Antichnosti i Srednikh vekov (issledovaniya i perevody) – Intellectual traditions of Antiquity and the Middle Ages (research and translation)*, 302–322.
- Bjørshol Wærdahl, R. (2011). The Incorporation and Integration of the King's Tributary Lands Into the Norwegian Realm, 1195–1397.
- Samonova, M. (2012). Polotskoye knyazhestvo v sisteme dinasticheskikh svyazey i politicheskikh vzaimootnosheniy Rusi so Skandinaviyey i Polshey v XI – nachale XIII vv. [Principality of Polotsk in the system of dynastic connection and political relationships of Rus with Scandinavia and Poland in XI – beginning of XIII cc.]. *Studia Historica Europae Orientalis – Issledovaniya po istorii Vostochnoy Yevropy*, 5, 7–25.
- Melnikova, Y.E. (2012). Germanskiy geroicheskiy epos v srednevekovoy Skandinavii: aktualizatsiya traditsii [Germanic heroic epic in Medieval Scandinavia: actualization of the tradition]. *Samyye zabavnyye lzhivyye sagi – The funniest lying sagas. Skemmtligastar Lygisogur: sbornik statey v chest Galiny Vasil'yevny Glazyrinoy*, 122–137.
- Jonsson Hraundal, T. (2014). New Perspectives on Eastern Vikings / Rus in Arabic Sources. *Viking and Medieval Scandinavia*, 10, 65–97.
- Assman, A. (2014). Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pam'iaty [Vastness of memory. Forms and transformations of cultural memory]. Kyiv, Ukraine.
- Voitovych, L. (2014). Kniaz Riuryk. Slavetni postati Serednovichchia [Prince Rurik. Famous figures of the Middle Ages]. T. 4. Bila Tserkva, Ukraine.
- Melnikova, Y.E. (2014). Transformatsiya istoricheskoy pamyati: ot ustnoy istoricheskoy traditsii k pismennoy [Transformation of collective memory: from oral to written historical traditions]. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo – Bulletin of Nezhinsky University of N.I. Lobachevsky*, 5, 18–24.
- Nora, P. (2014). Teperishnie, natsiia, pam'iat [Contemporary, nation, memory]. Kyiv, Ukraine.
- Jakobsson, Á. (2014). Tradition and the individual talent: The «historical figure» in the medieval sagas, a case study. *Viator*, 45 (3), 101–124.
- Kovalev, R. (2015). When and What Regions of the Islamic World Exported Sasanian and Arab-Sasanian Silver Coins to Early Viking-Age Northern Lands? *Myntstudier*, 68–83.
- Androshchuk, F. (2016). What does material evidence tell us about contacts between Byzantium and the Viking world c. 800–1000? *У Byzantium and the Viking World (c. 91–116)*.
- Voitovych, L. (2016). Chy buv Rahnar Loðbrok na ruskykh zemliakh? [Was Ragnar Lothbrok on the Rus lands?]. *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi – Ukraine in ecclesiastical European*, 16, 93–107.
- Eriksen, S.G. (2016). Introduction: Intellectual culture and Medieval Scandinavia. In *Intellectual culture and Medieval Scandinavia* (c. 1–35).
- Muceniecks, A. (2017). Saxo Grammaticus Hierocratical Conceptions and Danish Hegemony in the Thirteenth Century. Arc Humanities Press.
- Hermann, P. (2017). Literacy. In *The Routledge Research Companion to the Medieval Icelandic Sagas* (c. 34–47).
- Dzhakson, T. (2018). Yeshche raz o russkoy zhene datskogo korolya Valdemara I: istoriograficheskiy kommentariy k odnomu mestu iz «Vneshney politiky» V.T. Pashuto [One more time about Rus wife of Danish king Valdemar I: a historiographic commentary to one place in «Foreign policy» of V. Pashuto]. 83–87.
- Kazakevych, H. (2018). Topos Skifii u serednovichnykh Origo Gentis [Topos of Scythia in the Medieval Origo Gentis]. *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny – An topical issues of social sciences and history of medicine*, 4, 46–49.
- Androshchuk, F. (2019). When and How Were Byzantine Miliaria Brought to Scandinavia? Constantinople and the dissemination of silver coinage outside the empire. *Constantinople as Center and Crossroad*, 23, 55–88.
- Taylor, L. (2020). Bishops, war, and canon law The Military Activities of Prelates in High Medieval Norway. *Scandinavian Journal of History*, 45 (3), 263–285.
- Kjær, L. (2021). Remembering the Vikings in Thirteenth-Century England and Denmark. *Thirteenth Century England XVII*, 1–21.

Кіорсак Владислав Борисович – аспірант Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича (вул. Козельницька, 4, м. Львів, 79026, Україна).

Kiorsak Vladyslav B. – Ph.D. Student at the Institute of Ukrainian Studies. I. Krypyakevych. The National Academy of Sciences of Ukraine (4 Kozelnytska Str., Lviv, 79026, Ukraine).

E-mail: vlad.kiorsak@gmail.com

RUS' IN THE CONCEPT OF RAGNAR LODBROK'S EMPIRE: SCANDINAVIAN SOURCES THROUGH THE PRISM OF POLITICS OF MEMORY

*The purpose of the publication is to analyse the collective ideas about Rus and the territories of Eastern Europe through the prism of the popular myth of the famous Viking leader Ragnar Lothbrok. Our goal is to understand how these images developed in different periods and different local environments. The outlined myth was an important component of the formation of the politics of memory in the XII–XIV c. Exactly at this time centralized states began to form and the processes of creating early modern identities began to appear. The result is the crystallization of Origo Gentis in the Scandinavian kingdoms. Rus was a part of this narrative. However, its coverage in various works depended on political and cultural factors. **Scientific novelty.** This work is the first study on the place of Rus in the context of the myth of Ragnar Lodbrok's «empire». The result is not only conclusions about the specifics of the perception of Eastern Europe in the collective ideas of the Scandinavians about the past. Through the prism of these results, we can better understand how the historical narratives of the time were formed in Scandinavia and better understand the environment in which these texts were created. **Conclusions.** Studies of works on the myth about the state of Ragnar show that they grew up based on collective memory, which existed in the form of oral tradition. Their analysis demonstrates that Rus and Eastern Europe are most fully depicted in the work of the Danish historian Saxon Grammar. A characteristic feature of this text is that it emphasizes the heredity of the rights of Danish rulers in Rus. In other works that had a similar purpose, Eastern Europe is mentioned only fluently and does not affect the context. The «Ragnars saga loðbrókar», which mentions the war of Ragnar's son in the Eastern lands, does not pay attention to the subordination of Rus. The same goes for another key text called the «Ragnarssona þátr». It does not contain any mention of the seizure of these lands. The author of this work does not incorporate Rus into the concept of Ragnar's «empire». The reason for this is the political conditions in which these works were created. Even though for the Danish kingdom of the XII c. Rus plots were familiar, for the Icelandic-Norwegian environment of the XIII–XIV c. they lost their relevance.*

Key words: Ragnar Lothbrok, «Viking empire», Hvitserk, Icelandic sagas, Saxo Grammaticus.

Дата подання: 26 серпня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 5 вересня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Кіорсак, В. Русь у концепції «імперії» Рагнара Лодброка: скандинавські джерела крізь призму політики пам'яті. *Сіверянський літопис*. 2021. № 6. С. 4–14. DOI: 10.5281/zenodo.5804232.

Цитування за стандартом APA

Kiorsak, V. (2021). Rus u kontseptsii «imperii» Ragnara Lodbroka: skandinavski dzherela kriz pryizmu polityky pamiaty [Rus' in the concept of Ragnar Lodbrok's Empire: scandinavian sources through the prism of politics of memory]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 6, P. 4–14. DOI: 10.5281/zenodo.5804232.

